АВГУСТЪ. № 15. SIERPIEŃ.

ДЕННИЦА,
ЛИТЕРАТУРНАЯ ГАЗЕТА.

Slavus sum, nihil slavici a me alienum esse puto.

JUTRZENKA,
PISMO LITERACKIE.

ВАРШАВА. 1842. WARSZAWA.

СЛОВЯНСКАЯ НАРОДОПИСЬ,

составленная

Павломъ Іосифомъ Шафаржикомъ.

(Съ картою). Прага, 1842., въ 12., XII и 187 стр. Съ эпиграфомъ изъ Ап. Павла: *Каждый языкъ да исповѣдуетъ Бога.*

Словяне по многочисленности своихъ племенъ, разсѣянныхъ по обширному пространству, необходимо должны быть *всеобъемлющими*. Съ одной стороны ожидаетъ отъ нихъ даровъ просвѣщенія колыбель рода человѣческаго, Азія; съ другой — представляется имъ Западъ, а вмѣстѣ съ нимъ и образованіе всечеловѣческое. Только въ принятіи и усвоеніи себѣ этого образованія необходимо разумное сознаніе и не должны быть крайности, которыя, къ сожалѣнію, возникли между нами: одни ребячески и безотчетно поклоняются западному европеизму; другіе совершенно его отвергаютъ и, очертивши себя какимъ-то заколдованнымъ кругомъ, преблагополучно погружаются въ безконечное созерцаніе самихъ-себя. Одни смѣшны потому, что они стремятся къ Западу, ничѣмъ сперва не связавши съ нимъ своего бытія и не вынесши съ собою изъ роднаго источника ни одной самостоятельной идеи. Они думаютъ, что совершили великое дѣло, когда отреклись отъ своей народной личности. Да вѣдь Западъ спроситъ ихъ, кто они? — Нѣмецъ, Англичанинъ, Французъ, Италія,

SŁOWIAŃSKI NARODOPIS.

Ułożył

Paweł Józef Szafarzyk.

(Z mappą) Praga. 1842, w 12, XII i 187 str. Z napisem z Apostoła Pawła: *Każdy język będzie wyznawał Boga.*

Słowianie, składając się z rozlicznych plemion, rozrzuconych po obszernéj przestrzeni, koniecznie powinni być *wszechstronni*. Z jednéj strony kolebka rodu ludzkiego, Azya, oczekuje od nich darów oświaty, z drugiéj—przedstawia się im Zachód, a z nim i cywilizacya powszechna. Lecz w przyjęciu i przyswojeniu téj cywilizacyi należy unikać ostateczności, które, na nieszczęście powstały między nami: jedni na oślep bez samowiedzy schylają czoła przed oświatą Europy zachodniéj; inni-zupełnie ją odrzucają, i otoczywszy siebie jakimś zaczarowaném kołem, z zadowoleniem pogrążają myśl swoję w rozpatrywaniu samych siebie. Jedni są śmieszni dla tego, że zwracają się ku Zachodowi, niczem wprzód nie połączywszy z nim swojego bytu, i nie wyniosłszy z sobą ze źródła rodzinnego żadnéj samoistnéj idei. Zdaje się im, że uczynili wielkie rzeczy, gdy wyrzekli się swojéj narodowéj indywidualności. Wszakże Zachód zapyta ich, kto oni są? — Niemiec, Anglik, Francuz, Włoch, słowem każdy z nich przyniósł ludzkości jakąkolwiek myśl, którą sam rozwinął.—Wy jesteście Słowianami?

нецъ — принесли же человѣчеству какую-нибудь мысль, только ими развитую. А вы Словяне? Такъ покажите же намъ, что вы Словяне! Безъ сомнѣнія, что мы уже сдѣлали неимовѣрно быстрые успѣхи въ образованіи, и что Западъ очень часто съ предубѣжденіемъ смотритъ на насъ; но, въ-слѣдствіе этого, мы еще болѣе должны трудиться общими силами, чтобы оправдать предъ свѣтомъ нашу самостоятельность!

Наше празно мѣсто на насъ чека,
Йеръ йе дошла доба *славскогъ* вѣка!

Сказалъ иллирійскій поэтъ Вукатиновичъ.

Другіе, совершенно отвергающіе европеизмъ, также не менѣе смѣшны. Они вообразили себѣ, что бóльшая часть человѣчества погрязла въ заблужденіяхъ (въ слѣдствіе самой дѣятельной жизни, въ продолженіе столькихъ вѣковъ!!), и потому необходимо все перелить въ новую форму, по новому образцу. Нѣтъ, будемъ Словянами по преимуществу и людьми вообще, въ высшемъ значеніи. Повѣрьте, что и Западъ постигнетъ насъ, если мы разумно станемъ сближаться съ нимъ, но не слѣпо приносить ему въ жертву всю нашу личность и не сознавать самихъ-себя. Не примемъ отъ Запада того, что въ немъ есть худаго; но все прекрасное и высокое — да будетъ намъ доступно. Истинное просвѣщеніе безусловно по своимъ благимъ послѣдствіямъ во всѣхъ странахъ и во всѣ времена, рано или поздно. Принимать его отъ другихъ народовъ нѣтъ ни стыда, ни безславія, потому-что оно есть достояніе общее всему человѣчеству. Монополія духа существовать не можетъ, и ни одинъ народъ не имѣетъ права гордиться передъ другимъ, что онъ выше его стоитъ въ образованіи. — Каждый изъ нихъ, въ свою очередь, что-нибудь вноситъ въ общую сокровищницу. — Будетъ же стремиться къ тому, чтобы нашу народность проявить въ формахъ общечеловѣческаго образованія. Только такимъ образомъ мы можемъ сдѣлаться самобытными, ибо ничто такъ не мертвитъ народнаго духа, какъ равнодушіе къ общенію съ другими народами. Сближаясь съ остальною частію человѣчества и вмѣстѣ съ этимъ сознавая свое внутреннее достоинство, мы уже не потеряемъ своей народной личности; напротивъ, при такихъ крайностяхъ, о которыхъ мы выше говорили, мы, или будемъ представлять въ своей жизни какой-то хаосъ, какую-то пестроту, что-то неопредѣленное, или навсегда останемся неподвижными, безхарактерными. Помирить эти крайности есть задача, для рѣшенія которой, кажется, предназначено молодое поколѣніе. — Придетъ время,

Когда народы, распри позабывъ,
Въ великую семью соединятся!.. (*)

Въ настоящее время уже полагаются начала всестороннему развитію нашего народнаго духа. Умственная дѣятельность, какъ электрическая искра, проникаетъ рѣшительно во всѣ словянскія страны, даже туда, гдѣ, казалось, уже исчезалъ и послѣдній признакъ жизни, (какъ напр. въ Лужицахъ и Болгаріи). Это уже не мечта, это уже

(*) Пушкинъ.

Więc pokażcie, że jesteście nimi! — Bez wątpienia, już zrobiliśmy nadzwyczaj szybkie postępy w oświacie, a Zachód bardzo często z uprzedzeniem zapatruje się na nas; lecz w skutek tego powinniśmy jeszcze więcéj pracować połączonemi siłami, ażeby przed światem uzyskała swoje prawo nasza samoistność.

Nasze prazno miesto na nas czeka,
Jer je doszla doba slawskog wieka!

Powiedział illiryjski poeta Wukatinowicz.

Inni, którzy zupełnie odrzucają europejską oświatę, także nie mniéj są śmieszni. Wystawili sobie, iż większa część ludzkości zatonęła w błędach (w skutek najczynniejszego życia, w przeciągu tylu wieków!!), i dla tego koniecznie potrzeba wszystko przelać w nową formę, podług nowego wzoru. — To błąd, — bądźmy Słowianami wyłącznie i ludźmi wogóle, w wyższém znaczeniu. Wierzcie, że Zachód nas zrozumie, jeżeli będziemy z rozsądkiem zbliżać się do niego, lecz nie w zaślepieniu poświęcać mu naszę narodowość, bez poznania samych siebie. Nie należy przyjmować od niego co jest w nim złe, lecz co jest pięknèm i wzniosłém — niech dla nas będzie przystępnèm. Prawdziwa oświata jest bezwarunkową i dobroczynną w swoich skutkach, we wszystkich krajach i po wszystkie czasy, wcześniéj czy późniéj. Nie jest wstydem, ani ubliżeniem przyjmować od innych ludów oświatę, ponieważ jest ona dziedzictwem wspólném dla całéj ludzkości. Duch monopolii istnieć tu nie może, i żaden naród niema prawa pysznić się przed innym, że wyżéj stoi od niego w oświacie. — A więc będziemy dążyć ku temu, aby naszę narodowość wyjawić w formach powszechnéj cywilizacyi. Tylko tym sposobem możemy stać się samoistnemi, ponieważ nic tak nie zabija żywiołu narodowego, jak obojętność w obcowaniu z innemi ludami. — Łącząc się z resztką ludzkości i razem uznawając swoję wewnętrzną godność, niestracimy narodowéj indywidualności; i owszem, przy takich ostatecznościach, o których wyżéj mówiliśmy, albo będziemy przedstawiać w życiu naszém rodzaj jakiegoś chaosu, jakiejś pstrocizny, czegoś nieoznaczonego; albo nazawsze pozostaniemy nieruchomemi, bez charakteru Pogodzić te okoliczności jest zadaniem, dla roztrzygnienia którego, zdaje się, przeznaczone jest młode pokolenie. Przyjdzie czas,

Kiedy ludy zapomniawszy o niezgodach,
Połączą się w jednę wielką rodzinę (*)!....

W obecnéj epoce już zakładają się węgielne kamienie do wszechstronnego rozwinięcia naszego ducha. Czynność umysłowa, jak elektryczna iskra, przenika do wszystkich słowiańskich krajów, nawet tam, gdzie zdawało się, że znikła i ostatnia oznaka życia (jak np. w Łużycach i Bołgaryi). Nie jest-to marzeniem, ani *widzeniem*. (Mówiąc to nie chcemy obrażać naszych domowych Europej-

(*) Puszkin.

не *кажется*, не во гнѣвъ будь сказано нашимъ доморощеннымъ Европейцамъ, которые и своего-то хорошо не изучили, да и къ чужому не пристали. Слѣдствіемъ такой умственной дѣятельности должно быть то, что каждое, отдѣльно взятое, словянское поколѣніе, исчерпавши свой народный духъ, почувствуетъ необходимость соприкоснуться съ цѣлымъ племенемъ; ибо этотъ духъ есть часть обще-человѣческаго духа, часть, которая стремится къ своему началу. Кто же лучше можетъ содѣйствовать быстрѣйшему распространенію этого духа, какъ не представители народнаго образованія, люди, посвятившіе себя на служеніе отечественному слову и наукѣ? И у насъ уже есть много почтенныхъ мужей, прославившихъ себя на этомъ поприщѣ. Особенно духовное общеніе между словянскими племенами имѣетъ своихъ ревностныхъ представителей. Здѣсь мы не можемъ не произнести безъ глубокаго уваженія славнаго имени Шафаржика, тѣмъ-болѣе, что онъ подаетъ намъ поводъ поговорить о своемъ новомъ сочиненіи, которое можетъ дать рѣшительное направленіе нашей словянской *взаимности*. Заслуги этого ученаго мужа слишкомъ велики, чтобы ихъ можно было оцѣнить въ нѣсколькихъ словахъ. Каждый, кого только занимаетъ судьба словянскихъ племенъ, и кто постоянно слѣдитъ за ихъ успѣхами въ образованіи, тотъ всегда будетъ питать благородное чувство признательности и безпредѣльнаго уваженія къ этому почтенному мужу за всѣ его труды, предпринятые имъ для пользы словянства.— Стоитъ ли говорить здѣсь о тѣхъ крикунахъ, о тѣхъ авторахъ недоконченныхъ исторій и о журнальныхъ витязахъ съ опущенными забралами, которые съ какимъ-то ребяческимъ самохвальствомъ берутся судить о трудахъ Шафаржика и называютъ ихъ *пустыми разглагольствованіями*.— Этому не льзя удивляться, потому-что сами они ничего основательно не знаютъ и извѣстны въ литературномъ мірѣ только своимъ наглымъ крикомъ. Хорошо, что число такого рода людей незначительно между нами.

Словянская Народопись г. Шафаржика есть плодъ многолѣтнихъ трудовъ и всеобъемлющей учености. Не безъ благородной гордости и глубокой думы взглянетъ Словянинъ на карту своихъ земель. Какое громадное пространство отъ Бѣлаго моря до Адріатическаго, и отъ Балтійскаго до Чернаго! Какое разнообразіе странъ и климатовъ! И мрачное сѣверное небо, и царство вѣчныхъ льдовъ, и роскошь полуденной природы! И все это чрезмѣрное пространство земель населяетъ одно многочисленное племя, еще юное, полное жизни и отваги; языкъ его заключаетъ въ себѣ самую разнообразную гармонію звуковъ; его пѣсни, то исполнены глубокой грусти и мрачно-таинственны, какъ сѣверная природа; то выражаютъ самыя нѣжныя страсти и сладостную тоску любящей души; то порывисты и внезапны, какъ вѣтеръ горъ; то, какъ испанскіе романсы, изображаютъ чудесные подвиги храбрыхъ витязей и кровавыя битвы съ невѣрными врагами. Дивное зрѣлище, или, лучше сказать, цѣлый особый міръ, который невольно погружаетъ васъ въ думы о прошломъ и будущемъ, и роднитъ вашу душу съ постоянною мыслію о величіи.

---

czyków, którzy i *swojego* dobrze nie zgłębili, i do *obcego* nie przystali). — W skutek takiéj umysłowéj czynności, każde oddzielnie wzięte pokolenie słowiańskie, wyczerpawszy swojego narodowego ducha, uczuje potrzebę zetknięcia się z całém plemieniem; ponieważ duch ten jest cząstką ogólnego ludzkiego ducha, który ciągle zmierza do złączenia się ze swoim pierwiastkiem. Któż lepiéj może przyczynić się do rychlejszego rozszerzenia tego ducha, jeżeli nie reprezentanci oświaty narodowéj, ludzie, którzy się poświęcili uprawianiu mowy ojczystéj i nauki? Już mamy wielu szanownych mężów, wsławionych w tym zawodzie. Szczególniéj zaś duchowe współdziałanie między Słowianami ma swoich gorliwych wspieraczy. — Nie możemy tu bez głębokiego szacunku nie wymówić sławnego imienia Szafarzyka, tem bardziéj, że daje nam sposobność napomknąć o nowem jego dziele, które może nadać stanowczy kierunek słowiańskiéj *wzajemności*. — Zasługi tego uczonego męża zbyt są wielkie, ażeby je można było ocenić w kilku wyrazach. Każdy kto tylko nie jest obojętny na los plemion słowiańskich i kto ciągle śledzi ich postępy w oświacie, w tym nigdy nie zgaśnie szlachetne uczucie wdzięczności i nieograniczonego uszanowania dla tego męża za wszystkie jego prace, przedsięwzięte dla pożytku Słowian. — Nie warto wspominać tu o tych krzykaczach, o tych autorach *niedokończonych historyj* (*) i o dziennikarskich rycerzach z spuszczoną przyłbicą, o tych wszystkich, którzy z jakimś dziecinném samochwalstwem podejmują się wyrokować o pracach Szafarzyka i nazywają je *próżną gadaniną*. Nie można temu dziwić się, gdyż sami nic gruntownie nie zbadali, i w świecie literackim znani są tylko ze swojego natarczywego krzyku. Dobrze, że liczba takiego rodzaju ludzi między nami nie jest znaczna.

Słowiański Narodopis p. Szafarzyka jest owocem wieloletnich prac i wszechstronnéj nauki. Nie bez szlachetnéj dumy i głębokiego rozmyślania Słowianin rzuci okiem na mappę wystawiającą jego kraje. Co za ogrom od morza Białego, aż do Adryatyckiego, i od Baltyckiego aż do Czarnego! — Jaka rozmaitość krajów i klimatów! I posępne, północne niebo, i kraina wiecznych lodów, i roskosze południowéj natury! I cały ten ogrom rozmaitych ziem, zaludniony jest przez jedno plemie, jeszcze młode, pełne życia i odwagi; jego język zawiera najrozmaitszą harmoniją dźwięków. jego pieśni albo przejęte są najgłębszym smutkiem i posępne, tajemnicze jako północna natura; albo wyrażają najtkliwsze namiętności i tęsknotę kochającéj duszy; albo porywcze i gwałtowne, jak wiatr na górach. albo, podobnie do romansów hiszpańskich, wystawiają czyny odważnych wojowników i krwawe bitwy z niewiernym wrogiem. Cudowny obraz, albo lepiéj powiedzieć cały osobny świat, który mimowolnie pogrąża was w dumania o przeszłości i przyszłości, i spokrewnienia waszę duszę z nieodstępną myślą o wielkości....

(*) Fakt.

Обратимся къ сочиненію г. Шафаржика. »Нѣсколько лѣтъ тому назадъ,— говоритъ авторъ въ предисловіи, — издавая первую часть моего сочиненія о Словянскихъ Древностяхъ, я имѣлъ намѣреніе (о чемъ тогда же было сказано въ предисловіи) издать, въ послѣдствіи, отдѣльно для каждой эпохи, двѣ историческія карты, такимъ образомъ, чтобы на нихъ, для удобнѣйшаго обзора, нагляднымъ образомъ представлено было все, что подробно и отдѣльно изложено въ самой книгѣ о поселеніяхъ древнихъ Словянъ. Когда же, чрезъ нѣсколько времени, я приступилъ къ исполненію моего намѣренія, то вскорѣ увидѣлъ, что для удовлетворенія вышеупомянутой потребности очень достаточна будетъ одна карта, впрочемъ, нѣсколько обширнѣйшая, и что теперь гораздо нужнѣе другая, которая могла бы подробно ознакомить съ нынѣшнимъ состояніемъ словянскихъ племенъ, въ отношеніи къ странамъ, которыя они населяютъ, и къ ихъ языку, тѣмъ-болѣе, что полное изслѣдованіе древностей должно основываться на совершенномъ знаніи настоящаго положенія; но, къ сожалѣнію, это знаніе, въ полномъ смыслѣ, еще рѣдко встрѣчается между нашими Словянами. И потому-то, отложивши до другаго, можетъ быть, болѣе удобнѣйшаго времени, изданіе исторической карты, уже готовой въ рукописи, я приступилъ теперь къ изданію народописной карты съ краткимъ объясненіемъ.«

Далѣе авторъ указываетъ, какими матеріялами и пособіями пользовался онъ при составленіи своей карты; объясняетъ также главныя правила, служившія ему руководствомъ. Наконецъ, допустивши въ своемъ сочиненіи нѣкоторое измѣненіе въ чешскомъ правописаніи (принятое впрочемъ лучшими чешскими писателями), и предупреждая объ этомъ своихъ читателей, онъ сказалъ слѣдующія замѣчательныя слова: »Съ твердой покорностію и безъ ропота оставимъ то, что мертво и не послѣдуемъ за мертвыми; но, живя, будемъ придерживаться, вмѣстѣ съ живыми, того, что живо; такимъ образомъ будемъ достойными воздѣлывателями истиннаго *Словянства*,—не буквы, но духа, потому-что буква убиваетъ, а духъ животворитъ.«

Вотъ полное содержаніе Словянской Народописи: Введеніе. § 1 Раздѣленіе племенъ и поколѣній. ***Часть I. Словянскій языкъ.*** § 2. Распредѣленіе словянскихъ нарѣчій. § 3 Замѣчаніе. ***Отдѣленіе I.*** § 4. ***Южно-восточная молвь*** (*). Поле, отличія и рѣчи. Глава I. ***Русская рѣчь.*** § 5. Поле, отличія и нарѣчія. § 6. Нарѣчіе велико-русское. § 7. Поднарѣчіе новогородское. § 8. Нарѣчіе малорусское. § 9. Нарѣчіе бѣло-русское. Глава II ***Болгарская рѣчь.*** § 10. Поле, отличія и нарѣчія. § 11. Нарѣчіе церковное или кирилловское. § 12. Нарѣчіе ново-болгарское. Глава III ***Иллирійская рѣчь.*** § 13. Поле, отличія и нарѣчія. § 14 Нарѣчіе сербское. § 15. Нарѣчіе хорватское § 16 Нарѣчіе корутанско-словенское. ***Отдѣленіе II. Западная молвь*** § 17. Поле, отличія и нарѣчія. ***Глава I.***

(*) Я рѣшился перевести здѣсь чешское слово: *Mluwa*, имѣющее относительное значеніе у г. Шафаржика, (какъ ниже мы увидимъ) словомъ: *молвь*, которое употребляется въ просторѣчіи и уже освящено стихомъ Пушкина. *Редакт.*

Zwróćmy się do dzieła p. Szafarzyka. »Kilka lat temu, — mówi autor w przedmowie, — wydawając część pierwszą mojego dzieła o Starożytnościach Słowiańskich, miałem zamiar (o czem już napomknąłem w przedmowie) wydać później dwie historyczne mappy, na każdą epokę osobną, tak ażeby na nich razem wystawione było dla łatwiejszego obejrzenia wszystko, co w samém dziele o osadach dawnych Słowian obszernie i oddzielnie się powiedziało. Lecz przystąpiwszy przez niejaki czas do wykonania zamiaru mego, wkrótce spostrzegłem, iż wyżéj wspomniona potrzeba dobrze może być zaspokojona jedną mappą, i że na ten czas daleko potrzebniejsza jest inna mappa, któraby mogła dokładnie obznajmić z dzisiejszym stanem plemion słowiańskich, względem krajów które zaludniają i względem ich języka, zwłaszcza gdy wszechstronne badanie starożytności musi zasadzać się na dokładnéj znajomości stanu teraźniejszego; lecz szkoda, że między naszymi Słowianami bardzo rzadko daje się spostrzedz taka znajomość, w całém znaczeniu. I dla tego odłożywszy wydanie historycznéj mappy, już gotowéj w rękopiśmie, na inny, może pomyślniejszy czas, przystąpiłem do wydania niniejszéj narodopisnéj mappy z krótkiém objaśnieniem.«

Daléj autor wskazuje, jakie materyały i środki dopomagały mu przy układaniu jego mappy; mówi także o głównych prawidłach, których się trzymał. Nakoniec, przypuściwszy w dziele swojém niejakie odmiany w czeskiéj pisowni (zresztą przyjęte przez najlepszych czeskich pisarzy, a uprzedzając o tém czytelników swoich, powiedział następujące godne uwagi słowa: »Z mężną rezygnacyą, bez narzekania rzućmy więc co jest martwém a nie pójdziemy za martwemi; lecz trzymajmy się, będąc żywemi, razem z żywemi, tego co jest żywém. A tak bądźmy godnemi czynnikami prawdziwego »słowiaństwa«— nie litery, lecz ducha. Ponieważ litera zabija, ale duch ożywia.«

Przytaczamy tu całą treść *Słowiańskiego Narodopisu: Wstęp.* § 1. Podział plemion i pokoleń. *Część I. Język słowiański.* § 2. Podzielenie narzeczy słowiańskich. § 3. Uwaga. *Oddział I. Mowa południowo-wschodnia.* § 4. Pole, cechy i *rzeczy* (*). *Rozdział I. Rzecz ruska.* § 5. Pole, cechy i narzecza. § 6. Narzecze wielko-ruskie. § 7. Podrzecze nowogrodzkie. § 8. Narzecze małoruskie. § 9. Narzecze białoruskie. *Rozdział II. Rzecz bolgarska.* § 10. Pole, cechy i narzecza. § 11. Narzecze cerkiewne czyli cyrylskie. § 12. Narzecze nowobolgarskie. *Rozdział III. Rzecz illiryjska.* § 13. Pole, cechy i narzecza. § 14 Narzecze serbskie. § 15. Narzecze chorwatskie. § 16. Narzecze korutańsko-słoweńskie. *Oddział II. Mowa zachodnia.* § 17. Pole, cechy i narzecza. *Rozdział I. Rzecz leska.* § 18. Pole, cechy i narzecza. § 19. Narzecze polskie. § 20. Podrzecze kaszubskie. *Rozdział*

(*) Po czesku także *rzecz* (i w ross. рѣчь) użyta tu w znaczeniu mowy: gdyż inaczéj trudno jest oddać w zupełności dział p. Szafarzyka: język, mowa, *rzecz*, narzecze, i t. d. — Wszak są po polsku wyrazy: *rzecz, narzecze?*

Лешская рѣчь. § 18. Поле, отличія и нарѣчія. § 19. Нарѣчіе польское. § 20. Поднарѣчіе кашубское. *Глава II. Чешская рѣчь.* § 21. Поле, отличія и нарѣчія. § 22 Нарѣчіе чешское. § 23. Нарѣчіе венгерско-словенское *Глава III. Лужицко сербская рѣчь.* § 24. Поле, отличія и нарѣчія. § 25. Нарѣчіе верхне-лужицкое. § 26. Нарѣчіе нижне-лужицкое. *Глава IV. Полабская рѣчь* § 27. Объясненіе. § 28. Нарѣчіе древанское. *Часть II. Чужеземные языки.* § 29. Индо-европейскіе: 1) языкъ литовскій, 2) италіянскій и волошскій, 3) нѣмецкій, 4) арбанаскій, 5) греческій, 6) армянскій, 7) осетинскій. § 30. Сѣверскіе: 1) языкъ чудскій, 2) самоѣдскій, 3) татарскій или турецкій, 4) калмыцкій, 5) языки кавказскіе. Дополненія. *Приложенія:* I. Обозрѣніе народовъ словянскаго племени въ 1842 г. II. Образцы словянскихъ нарѣчій. III. Объясненіе географическихъ именъ. IV. Объясненіе сокращеній.

Изъ этого содержанія можно видѣть, въ какой последовательности и стройности разсмотрѣны г. Шафаржикомъ словянскія племена.

Авторъ, приступая къ раздѣленію племенъ и поколѣній, говоритъ: »Какъ племена, по степенямъ, распредѣляются и раздѣляются на колѣна, колѣна на поколѣнія, поколѣнія на народы и другія меньшія вѣтви и отрасли (у г. Шафаржика: *племе, челедъ, кменъ, народъ*), такъ раздѣляются и языки ихъ. Нѣтъ у насъ положительныхъ и общепринятыхъ названій, по которымъ бы человѣческій языкъ можно было подвести, соотвѣтственно степенямъ его сродства, подъ эти раздѣленія племенъ, колѣнъ, поколѣній и народовъ, и потому-то, для легчайшаго уразумѣнія последующаго, мы здѣсь предупреждаемъ. что слово *языкъ* упатребляется нами въ этомъ сочиненіи равносильно съ названіемъ *поколѣніе*, а слово *рѣчь* съ названіемъ *народъ*. Языкъ же мы раздѣляемъ на *молви* (mluwy) или на отдѣлы рѣчи, более или менѣе между собою сродственныя, молвь на *рѣчи*, рѣчь на *нарѣчія*, нарѣчія на *поднарѣчія*, поднарѣчія на *разнорѣчія*.«

»За основаніе и средину этого вымышленнаго и произвольнаго раздѣленія, мы принимаемъ собственно *рѣчь*, которую находимъ тамъ, гдѣ языкъ одного народа, нѣкогда географически и политически раздѣленнаго, и по этой причинѣ употребляющаго различныя названія, столько, впрочемъ, имѣетъ между собою сродства, въ сущности и формѣ, и до такой степени общепонятный языкъ, что всѣ его члены, при содѣйствіи училищь и народнаго образованія, дружно и безъ вреда своей самостоятельности, могутъ употреблять одинъ письменный языкъ и обработывать одну литературу, что можетъ даже не мало способствовать къ успѣшнѣйшему развитію всецѣлости, хотя бы теперь, то здѣсь, то тамъ, и происходило иначе; ибо, поразсудивши, мы видимъ, что въ свѣтѣ, т. е. въ дѣлахъ человѣческихъ, многое происходитъ не такъ, какъ бы могло и долженствовало происходить.«

»Это раздѣленіе человѣчества на племена, колѣна, поколѣнія, народы и меньшія вѣтви, человѣческаго же слова на языки, молви, рѣчи, нарѣчія, поднарѣчія и разнорѣчія, должно принимать не иначе, какъ за чистый образецъ (схему), въ которомъ особенно имѣется въ-виду словян-

---

II. Rzecz czeska. § 21. Pole, cechy i narzecza. § 22. Narzecze czeskie. § 23. Narzecze węgiersko-słoweńskie. *Rozdział III. Rzecz łużycko-serbska.* § 24. Pole, cechy i narzecza. § 25. Narzecze górno-łużyckie. § 26. Narzecze dolno-łużyckie. *Rozdział IV. Rzecz polabska.* § 27. Objaśnienie. § 28. Narzecze drewanskie. *Część II. Języki obce.* § 29. Indo-europejskie: 1) język litewski, 2) włoski i wołoski, 3) niemiecki, 4) arbanaski, 5) grecki, 6) ormiański, 7) osetyński. § 30. *Plemiona Siewerskie.* 1) język czudzki, 2) samojedzki, 3) tatarski czyli turecki, 4) kałmycki, 5) kaukazki. — *Dodatki.* — Dopełnienia: 1) Przegląd narodów pokolenia słowiańskiego w roku 1842. II. Wzory narzeczy słowiańskich. III. Objaśnienie nazw jeograficznych IV. Objaśnienie skróceń.

Z téj treści można widzieć, w jakim porządku i następstwie bierze p. Szafarzyk pod rozwagę plemiona słowiańskie.

Autor przystępując do podziału plemion i pokoleń, mówi: »Jak plemiona, podług stopni, rozkladają się i rozgałęziają na rody, te znowu na pokolenia, pokolenia na narody i inne mniejsze gałęzie i odrostki, tak samo dzielą się ich języki. Wprawdzie nie mamy oznaczonych i powszechnie przyjętych nazw, podług których mowę ludzką możnaby podciągnąć zgodnie ze stopniami jéj pokrewieństwa, pod rozdziały plemion, rodów, pokoleń i narodów, a więc dla łatwiejszego zrozumienia co następować będzie, uprzedzamy, iż wyraz *język* w tém dziele używamy jako odpowiadający nazwie *pokolenie*, a wyraz *rzecz* odpowiadać ma nazwie *naród*. Zaś język podzielamy na *mowy* czyli oddziały *rzeczy*, mniéj więcéj z sobą spokrewnione, mowę na *rzeczy*, rzeczy zaś na *narzecza*, narzecza na *podrzecza*, podrzecza na *różnorzecza*.«

»Za zasadę i środek tego zmyślonego i dowolnego podziału, bierzemy właściwie *rzecz*, którą tam znajdujemy, gdzie sposób mówienia jednego ludu, chociaż niegdyś jeograficznie i politycznie rozdzielonego, a dla téj przyczyny używającego różnych nazw, tyle zresztą ma z sobą pokrewieństwa, w materyi i formie, i tak łatwo jest zrozumiały, że wszyscy jego członkowie, przy potrzebnéj pomocy szkół i wychowania publicznego, zgodnie i bez szkody swojego ukształcenia, owszem dla znacznego postępu całości, mogą używać jednego piśmiennego języka i uprawiać jednę literaturę, chociaż by teraz, tu i owdzie, inaczéj to się działo; ponieważ rozważywszy, widzimy, że w świecie, t. j. w sprawach ludzkich, wiele rzeczy inaczéj się dzieje, niżby się dziać mogły i powinny.«

»Ten podział ludzkości na plemiona, rody, pokolenia, narody i inne mniejsze gałęzie, a słowa ludzkiego na języki, mowy, rzeczy, narzecza, podrzecza i różnorzecza, trzeba uważać jako nieskalany wzór, skreślony szczególniéj ze względu na plemie słowiańskie; wzór ten, w niektórych okolicznościach co do samego przedmiotu, a mianowicie rozległości pokoleń i języków, potrzeba albo rozszerzyć, albo zmniejszyć. Zaiste, natura jèst bez końca rozmaitą tak w ogóle w swoich utworach, jak i w utworzeniu pokoleń i języków ludzkich. W skutek tego,

ское поколѣніе. Этотъ образецъ, въ нѣкоторыхъ случаяхъ, относительно самаго предмета, а именно многочисленности и обширности поколѣній и языковъ, нужно будетъ то увеличить, то сократить. Природа безконечно разнообразна, какъ вообще въ своихъ произведеніяхъ, такъ и въ образованіи человѣческихъ поколѣній и языковъ. Въ слѣдствіе этого нѣкоторыя поколѣнія и языки, какъ напр. словянскій и нѣмецкій, разливаются почти въ безграничное море народовъ, нарѣчій и иныхъ отдѣловъ; другіе напротивъ: напр. языкъ осетинскій, остатокъ мидійскаго, такъ сказать, влачитъ свою однообразную жизнь, какъ горный ручеекъ, безъ прилива и отлива. Неумѣстно бы было мѣрять одною и тою же мѣрою и малыя и великія поколѣнія.«

»Отличія, по которымъ все человѣчество раздѣляется на племена и опредѣляется сродство народовъ суть двухъ родовъ: физическія, основанныя на устройствѣ человѣческаго тѣла, и духовныя, усматриваемыя въ языкѣ; однакожъ, въ нравственномъ или умственномъ отношеніи, перевѣсъ на сторонѣ послѣднихъ столь же великъ, сколь велико преобладаніе духа надъ веществомъ. Языкъ есть отраженіе духа, есть самый духъ, дѣятельно живой. Безъ языка—человѣкъ на землѣ мало въ чемъ превышалъ бы животное, или всегда былъ бы однимъ и тѣмъ же, будучи лишенъ средствъ къ основанію благоустроеннаго общества и къ всестороннему образованію самого себя: это цѣль человѣчества. Что ни говори, но языкъ въ своемъ первоначальномъ таинственномъ зародышѣ есть непосредственное чистое дуновеніе духа, который произошелъ отъ Бога и къ Нему же долженъ возвратиться. Степень образованности языка, проявляющагося въ народной литературѣ, ясно показываетъ степень образованности самаго народа; а степень любви къ нему и попеченій о его сохраненіи и усовершенствованіи, безъ уступки иноземцамъ, показываетъ степень его духовнаго и нравственнаго возвышенія. Народъ, который, зная важность *природнаго* языка для своего высшаго духовнаго развитія, самъ его пренебрегаетъ и отрекается отъ него, такой народъ посягаетъ на самоубійство и отдастъ въ этотъ отчетъ Богу, котораго вѣчные законы онъ нарушаетъ. Любить и защищать болѣе жизни свое, также не уничижать и не угнетать чужаго, есть священная обязанность не только каждаго человѣка, но и народа, который уже достигъ того, что можетъ нравственно сознать себя и свое назначеніе. Кто превратно мелетъ всякой вздоръ и ораторствуетъ о космополитизмѣ въ языкахъ, тотъ, кто бы онъ ни былъ, есть безумецъ, или еще что нибудь хуже того.«

Вотъ, съ какими возвышенными мыслями вводитъ насъ г. Шафаржикъ въ словянскій міръ и внушаетъ намъ любовь къ родному. Мы увѣрены, что каждый изъ насъ оцѣнитъ благородныя усилія почтеннаго мужа, и что голосъ его не будетъ голосомъ вопіющаго въ пустынѣ.

Въ заключеніе приводимъ изъ книги г. Шафаржика любопытное обозрѣніе словянскихъ поколѣній, въ нынѣшнемъ ихъ состояніи.

---

niektóre pokolenia i języki, jak np. słowiański i niemiecki, prawie w nieograniczone morze narodów, narzeczy i innych podziałów rozlewają się; inne przeciwnie: np. język osetiński, resztka medzkiego, jednostajnie na kształt strumyka w górach, przedłuża swój byt, bez przylewu i odlewu. Niedorzecznie byłoby mierzyć języki tych małych pokoleń tąż samą miarą, co i wielkich.«

Cechy, podług których cała ludzkość dzieli się na plemiona i któremi oznacza się pokrewieństwo ludów, są dwóch rodzajów: fizyczne, zasadzone na budowie ciała ludzkiego, a duchowe, uważane podług języka: jednakowoż, we względzie moralnym czyli umysłowym, przewaga na stronie ostatnich jest tak wielką, jak wielkiém jest wywyższenie ducha nad materyą. Język jest odbiciem ducha, jest samym duchem, czynnie żyjącym! Bez języka człowiek na ziemi mało w czém przewyższyłby zwierzę, albo był by zawsze tymże samym, będąc pozbawionym środków do założenia powszechnej społeczności i do wszechstronnego wykształcenia samego siebie: jest to cel ludzkości. Język w swoim pierwotnym, pełnym tajemniczości zarodzie jest bezpośrednim czystym oddechem ducha, który poszedł od Boga i do Niego ma powrócić. Stopień wykształcenia języka, wyrażającego się w literaturze narodowéj, widocznie pokazuje stopień ukształcenia samego ludu; zaś stopień miłości ku niemu i trosk o jego zachowanie i udoskonalenie, bez odstąpienia go cudzoziemcom, pokazuje stopień umysłowego i moralnego wywyższenia. Naród, który wiedząc o ile ważnym jest *przyrodzony* język dla umysłowego duchowego rozwinięcia się, sam nim pogardza i wyrzeka się, taki naród ściąga na siebie samobójstwo i odda z tego rachunek Bogu, którego wieczne prawa przez to niweczy. Miłować i bronić więcéj nad życie co jest naszém, zaś szanować i nie uciskać co obce, oto święty obowiązek nie tylko każdego człowieka, lecz i ludu, który doszedł moralnego uznania samego siebie i swojego przeznaczenia. Kto przewrotnie rozpowiada i rozprawia o kosmopolityzmie w językach, ktokolwiekby był, jest szaleńcem, albo jeszcze czém gorszym.«

Z takiemi to wzniosłemi myślami prowadzi nas pan Szafarzyk do świata słowiańskiego, i wpaja w nas miłość wszystkiego co własne, rodzime. Pewni jesteśmy, że każdy z nas oceni szlachetne usiłowania szanownego męża, i że głos jego nie będzie głosem wołającego na puszczy.

Na ostatek przytaczamy z dzieła p. Szafarzyka przegląd słowiańskich pokoleń w ich teraźniejszym stanie:

A. ПО НАРѢЧІЯМЪ И ГОСУДАРСТВАМЪ.

	Въ Россіи.	Въ Австріи.	Въ Пруссіи.	Въ Турціи.	Въ Кракові.	Въ Саксоніи.	Всѣхъ.
А. 1.							
1. Великороссіяне	35,314.000	— —	— —	— —	— —	— —	35,314.000
2. Малороссіяне	10,370.000	2,774.000	— —	— —	— —	— —	13,144.000
3. Бѣлоруссы	2,726.000	— —	— —	— —	— —	— —	2,726.000
2.							
4. Болгаре	80.000	7.000	— —	3,500.000	— —	— —	3,587.000
3.							
5. Сербы или Иллирійцы . .	100.000	2,594.000	— —	2,600.000	— —	— —	5,294.000
6. Хорваты	— — —	801.000	— —	— —	— —	— —	801.000
7. Корутане или Словенцы. .	— — —	1,151.000	— —	— —	— —	— —	1,151.000
Б. 1.							
8. Поляки	4,912.000	2,341.000	1,982.000	— —	130.000	— —	9,365.000
2.							
9. Чехи и Моравяне	— — —	4,370.000	44.000	— —	— —	— —	4,414.000
10. Словаки	— — —	2,753.000	— —	— —	— —	— —	2,753.000
3.							
11. Лужичане							
а) верхніе	— — —	— — —	38.000	— —	— —	60.000	98.000
б) нижніе	— — —	— — —	44.000	— —	— —	— —	44.000
Всѣхъ . .	53,502.000	16,791.000	2,108.000	6,100.000	130.000	60.000	78,691.000

A. PODŁUG NARZECZY I PAŃSTW.

	W Rossyi.	W Austryi.	W Prussach.	W Turcyi.	W Krakowie.	W Saksonii.	Ogółem
A. 1.							
1. Wielkorossyanie	35,314.000	——	——	——	——	——	35,314.000
2. Małorossyanie	10,370.000	2,774.000	——	——	——	——	13,144.000
3. Białorusy	2,726.000	——	——	——	——	——	2,726.000
2.							
4. Bołgarowie	80.000	7.000	——	3,500.000	——	——	3,587.000
3.							
5. Serbowie czyli Illiryjczycy.	100.000	2,594 000	——	2,600.000	——	——	5,294 000
6. Chorwatowie	——	801.000	——	——	——	——	801.000
7. Korutanie czyli Słowency .	——	1,151.000	——	——	——	——	1,151.000
B. 1.							
8. Polacy	4,912.000	2,341.000	1,982.000	——	130.000	——	9,365 000
3.							
9. Czesi i Morawianie . . .	——	4,370 000	44.000	——	——	——	4,414.000
10. Słowacy	——	2,753.000	——	——	——	——	2,753.000
3.							
11. Łużyczanie							
a) górni . . .	——	——	38.000	——	——	60.000	98.000
b) dolni . . .	——	——	44.000	——	——	——	44.000
Ogółem .	53,502 000	16,791.000	2,108.000	6,100.000	130.000	60.000	78,691.000

Б. ПО НАРѢЧІЯМЪ И ВѢРОИСПОВѢДАНІЯМЪ.

	Православнаго исповѣданія.	Уніяты.	Католики.	Протестанты.	Магометане.
А. 1.					
1. Великороссіяне	35,314.000	—	—	—	—
2 Малороссіяне	10,154.000	2,990.000	—	—	—
3. Бѣлоруссы	2,376.000	—	350.000	—	—
2.					
4. Болгаре	3,287.000	—	50.000	—	250.000
3.					
5. Сербы или Иллирійцы . .	2,880 000	—	1,864 000	—	550.000
6. Хорваты	—	—	801.000	—	—
7. Корутане или Словенцы .	—	—	1,138.000	13.000	—
Б. 1.					
8. Поляки	—	—	8,923.000	442.000	—
2.					
9. Чехи и Моравяне	—	—	4,270.000	144 000	—
10. Словаки	—	—	1,953.000	800.000	—
3.					
11. Лужичане					
а) верхніе	—	—	10.000	88.000	—
б) нижніе	—	—	—	44.000	—
Всѣхъ . . .	54,011.000	2,990.000	19,359.000	1,531.000	800.000

B. PODŁUG NARZECZY I WYZNAŃ.

	Greckiego wyznania.	Uniaci.	Katolicy.	Protestanci.	Mohamedanie.
A. 1.					
1. Wielkorossyanie	35,314.000	— —	— —	— —	— —
2. Małorossyanie	10,154.000	2,990.000	— —	— —	— —
3. Białorusy	2,376.000	— —	350.000	— —	— —
2.					
4. Bołgarowie	3,287.000	— —	50.000	— —	250.000
3.					
5. Serbowie czyli Illiryjczycy .	2,880.000	— —	1,864 000	— —	550 000
6. Chorwatowie	— —	— —	801.090	— —	— —
7. Korutanie czyli Słowency .	— —	— —	1,138.000	13.000	— —
B. 1.					
8. Polacy	— —	— —	8,923 000	442.000	— —
2.					
9. Czesi i Morawianie	— —	— —	4,270.000	144.000	— —
10. Słowacy	— —	— —	1,953 000	800.000	— —
3.					
11. Łużyczanie					
a) Górni . . .	— —	— —	10.000	88.000	— —
b) Dolni	— —	— —	— —	44.000	— —
Ogółem .	54,011.000	2,990.000	19,359.000	1,531.000	800.000

B. ИСЧИСЛЕНІЕ ПО РѢЧАМЪ.

1.	Русскіе	51,184.000
2.	Болгаре	3,587 000
3.	Иллирійцы	7,246.000
4	Поляки	9,365.000
5	Чехи	7,167.000
6.	Лужичане	142.000
	Всѣхъ	78,691.000

Г. Шафаржикъ подарилъ насъ драгоцѣннымъ сочиненіемъ, на которое должны обратить глубокое вниманіе всѣ Словяне. Блистательный успѣхъ этого сочиненія въ Прагѣ (оно тамъ раскуплено было въ два дня!) истинно порадовалъ насъ

П. Д.

БИБЛІОГРАФІЯ.

ЧЕШСКАЯ ЛИТЕРАТУРА.

ЖУРНАЛЪ ЧЕШСКАГО МУЗЕЯ. Кн. 2. 1842 г. (*Окончаніе. См. 14 нум. Денницы*).

Въ этой книжкѣ заключается другая любопытная статья: *Зоріянъ Долнга Ходаковскій* (К. В. Запа). Замѣчанія автора о Ходаковскомъ очень вѣрны (*).— Статья г. Юнгманна: *Споръ между буквами*, имѣетъ большую цѣну въ отношеніи къ чешскому языку. — Съ особеннымъ удовольствіемъ прочли мы описаніе *Черногоріи* г. Сразневскаго. Оно дополняетъ описаніе Вука Стефановича и исправляетъ ошибки Віаллы, Штиглица и Ковалевскаго.—Вотъ, какъ г. Срезневскій описываетъ свое приближеніе къ Черногоріи: „Корабль, вышедши изъ *Веригъ* (Verige, Catenae) и, обогнувши предгорье *Лепетанъ*, повернулъ на-право и вошолъ въ третье, такъ-сказать, преддверіе великолѣпнаго котарскаго залива *Пърчанъ* (Perzagno); близъ него, недалеко, лежитъ на-право *Столиво*, на лѣво *Перастъ* (Perasto), далѣе, во глубинѣ, *Орѣховецъ* (*Ораговацъ*); прямо передъ глазами, вдругъ, по мѣрѣ приближенія, открывается, такъ называемая, *Доброта*, а надъ нею громадныя, дикія, сѣдыя скалы. Обошедши Пърчанъ, корабль еще поворачиваетъ немного направо; рядъ сѣдыхъ скалъ возвышается безпрестанно; наконецъ путникъ видитъ во глубинѣ залива, на востокъ, городокъ и надъ нимъ крѣпость *Котаръ* (Cattaro); надъ ними же встаютъ сѣдыя скалы;—цѣлымъ хрѣбтомъ ужасныхъ горъ! поразительно различіе между этими громадами дикаго камня, круто спускающимися къ берегу, голыми, неприступными, и между привлекательными селеніями, которыя окаймляютъ побережье залива и смотрятся въ его чистой поверхности съ своими садами и ви-

(*) Эта статья будетъ помѣщена въ *Денницѣ*. Г. Войцицкій также обѣщалъ намъ доставить любопытныя свѣдѣнія о Ходаковскомъ. *Редакт.*

C. WYLICZENIE PODŁUG JĘZYKÓW.

1.	Rossyanie	51,184.000
2.	Bołgarowie	3,587.000
3.	Illiryjczycy	7.246.000
4.	Polacy	9,365.000
5.	Czesi	7,167.000
6.	Łużyczanie	142.000
	Ogółem	78,691.000

P. Szafarzyk przyniósł nam w darze szacowne dzieło, na które wszyscy Słowianie powinni zwrócić głęboką uwagę. Swietne przyjęcie tego dzieła w Pradze (albowiem cała edycya w dwóch dniach wyczerpaną została!) wielką nam radość sprawiło.

P. D.

BIBLIOGRAFIA.

LITERATURA CZESKA.

Czasopism Czeskiego Muzeum. Zeszyt 2. 1840 r. (*Dokończenie* ob. n-r 14 *Jutrzenki.*)

W tym zeszycie zwraca na siebie uwagę artykuł: *Zorian Dołęga Chodakowski* (przez K. W. Zapa). Uwagi autora o Chodakowskim bardzo są trafne (*). Artykuł p. Jungmana: *Sprzeczka między literami*, ma wielką wartość dla języka czeskiego. — Z największém upodobaniem czytaliśmy opis *Czarnogórza* (Montenegro) przez p. Sreznievskiego (podróżującego Rossyanina). Dopełnia opis Wuka Stefanowicza i prostuje uchybienia Vialiy, Stiglitza i Kowalewskiego. — W następujący sposób p. Szreznievski opisuje swoje zbliżenie się do Czarnogórza: „Okręt wyszedłszy z *Werig* (Verige, Catenae) i opłynąwszy naokoło przedgórze *Lepetan* zwrócił się naprawo i wszedł w trzecią, tak mówiąc, przedsień wspaniałéj Kotarskiéj zatoki *Pérczan* (Perzagno): obok niego niedaleko leży naprawo *Stoliwo*, na lewo *Perast* (Perasto), daléj w głębi *Orzechowiec* (Orahowac); wprost przed oczami, w miarę zbliżenia się, wnet otwiera się tak nazywana *Dobrota*, nad nią olbrzymie, dzikie i zsiwiałe skały. Objechawszy naokoło *Pérczan* okręt zawraca się jeszcze cokolwiek naprawo; rzęd zsiwiałych skał coraz wznosi się; nakoniec podróżny spostrzega w głębi zatoki, na wschód, miasteczko a nad niém twierdzę *Kotar* (Cattaro); zaś nad niemi powstają siwe skały na kształt zdumiewającéj krainy gór. Przerażającą jest różnica między temi gromadami dzikiego kamienia, prostopadle zsuwającemi się do brzegu, gołemi, nieprzystępnemi, a między powabnemi osadami, które jeszcze spuszczają się po nad brzeg zatoki i patrzą wraz ze swemi ogrodami i winnicami na jego czystą powierzchnię. — Te siwe massy skał—

(*) Artykuł ten umieszczony będzie w *Jutrzence*. P. Wojcicki także nam obiecał udzielić ciekawe wiadomości o Chodakowskim. *Red.*

пограничниками. Эти сѣдыя дикія громады скалъ — начало Черногоріи, границы ея со стороны Австріи и моря. Самая возвышенная часть ихъ надъ Котаромъ называется *Ловченомъ* и *Пестинымъ-Градомъ*. Тропинка изъ Котара въ Черногорію идетъ между этими двумя горами, также вверхъ по горѣ или, лучше сказать, по ступенямъ. По этой тропинкѣ можно идти только съ проводникомъ. Взошедши на Ловченъ, путникъ видитъ, предъ собою и подъ собою, взволнованное море скалъ Черногоріи, и далеко, на границахъ, Черногорія опоясана облаками и покрыта снѣгомъ. Съ *Дурмитора* и *Кома* видпѣется почти вся Черногорія. Горы, да горы, и внутри и на границахъ."

Послѣ этого прекраснаго описанія Черногоріи слѣдуютъ чрезвычайно любопытныя славянскія новости, изъ которыхъ мы уже начали дѣлать извлеченія въ нашей газетѣ.

СМѢСЬ.

НОВОСТИ. — *Иллирійская литература.* (*Продолженіе*). Заслуживаютъ вниманія два сочиненія, изъ которыхъ одно важно, какъ плодъ иллирійско-народнаго искусства, — это пѣсня знаменитаго Л. Вукотиновича, положенная на музыку отличнымъ артистомъ Падовцемъ, подъ заглавіемъ: *Пѣсма одъ Л. Вукотиновича за фортеніяно и гитару у музику ставлѣна по І. Падовцу. Дело 50. У Вараждину тискомъ Плацера.* Падовацъ еще прежде этого положилъ на музыку и издалъ нѣсколько иллирійскихъ пѣсенъ, которыя съ восторгомъ были приняты иллирійскою публикою. Другое сочиненіе, заслуживающее вниманія, есть нѣмецкая брошюра, напечатанная въ Загребѣ: „Der Sprachkampf in Ungarn von Thomas Világosváry." Въ 8., 83 стр. Въ ней рѣчь идетъ о немаджарскихъ народностяхъ въ Венгріи (въ-особенности о народности славянской); но самое важное изданіе, которое занимаетъ теперь загребскихъ литераторовъ и почти всю типографію Гая — это *Рѣчникъ нѣмачко-илирски или Словарь*, который вскорѣ выйдетъ. Намъ случилось видѣть 10 напечатанныхъ листовъ этого словаря, надъ которымъ, уже нѣсколько лѣтъ, неутомимо трудятся два почтенные иллирійскіе ученые, адвокатъ Мажураничъ и докт. Ужаревичъ, пользуясь всевозможными пособіями и сочиненіями по сему предмету. Если не ошибаемся, много хорошаго можно ожидать отъ этого изданія.

Это поверхностное обозрѣніе иллирійской литературы показываетъ впрочемъ, что Иллирійцы, смотря по силамъ, не перестаютъ дѣйствовать, хотя ихъ литературныя произведенія въ этомъ году не столько отличались дѣятельностію, сколько событія ихъ народной жизни, о которыхъ подробно извѣщали *Иллирійскія Новости.*

Относительно Сербовъ въ Венгріи, не льзя не признаться, что въ ихъ прошлогодней литературѣ, также не въ меньшей степени, происходила дѣятельность. Многіе меценаты и писатели употребляли съ своей стороны всѣ средства къ поддержанію народности, къ обогащенію и

---

jest to początek Czarnogórza, granica jego od strony Austryi i morza. — Najwyższa część ich nad Kotarem nazywa się: *Łowczen* i *Pestin-Grad.* Ścieżka z Kotaru do Czarnogórza ciągnie się między témi dwiema górami, także przez górę czyli lepiéj mówiąc, po stopniach. Przez tę ścieżkę nie można iść inaczéj tylko z przewodnikiem. Dostawszy się na *Łowczen* podróżny widzi przed sobą i pod sobą najeżone morze skał Czarnogórza, a daleko na pograniczu opasane obłokami, okryte śniegiem. — Z *Durmitoru* i *Koma* widać prawie całe Czarnogórze. Góry i góry, wewnątrz i na pograniczu."

Po tym zajmującym obrazie Czarnogórza, następują bardzo ciekawe słowiańskie nowości, z których już zaczęliśmy robić wyjątki w naszém piśmie.

ROZMAITOŚCI.

NOWOŚCI. — *Literatura illiryjska* (ciąg dalszy). Na uwagę zasługują dwa następujące dzieła, z których jedno ma wartość, jako utwór sztuki illiryjsko-narodowéj: jest to pieśń znakomitego L. Wukotinowicza, ułożona w duchu narodowym przez wybornego artystę Padowca, pod tytułem: *Piesma od L. Wukotinowicza za forte-piano i gitaru u muziku Stawljena po J. Padowcu. Delo 50. U Waraždinu tiskom Placera.* Padowac wprzódy jeszcze ułożył i wydał kilka illiryjskich pieśni, które z uniesieniem przyjęte były przez publiczność illiryjską. Drugie dzieło zasługujące na uwagę, jest broszura niemiecka wydrukowana w Zagrebiu: Der Sprachkampf in Ungarn von Thomas Világosváry. 8. 83 str. Rozwodzi się o niemadżarskich narodowościach w Węgrzech, w szczególności zaś o narodowości słowiańskiéj; lecz najważniejsze wydanie, które zatrudnia teraz zagrebskich literatów i prawie całą drukarnię Gaja, — jest *Rieczník niemaczko-ilirski ili Slowar,* który wkrótce wyjdzie. — Mieliśmy sposobność widzieć 10 wydrukowanych arkuszy tego słownika, nad którym już od kilku lat niezmordowanie pracuje dwóch szanownych illiryjskich uczonych, adwokat *Mažuranicz* i Dr. *Užarewicz,* korzystając z wszelkich pomocniczych źródeł i dzieł w tym rodzaju. — Jeżeli się nie mylimy, wiele dobrego można oczekiwać po tém wydaniu.

Ten powierzchowny rzut oka na literaturę illiryjską, zresztą pokazuje, iż Illiryjczycy, ile sił im starczy, nie ustawają w działaniu, pomimo tego, że ich literackie płody w tym roku nie objawiają takiéj czynności, jaką odznaczyły się wypadki w ich narodowém życiu, o których szczegółowo donosiły *Nowości Illiryjskie.*

Co do Serbów w Węgrzech, musimy przyznać, że ich literatura w zeszłym roku, także nie małą odznaczała się czynnością. Wielu mecenatów i pisarzy, używało ze swojéj strony wszelkich środków, aby nie tylko wspierać narodowość, lecz wzbogacać i ożywiać literaturę. — *Matica Serbska* w Peszcie, która niedawno schylała się do upadku, teraz na nowo jest urządzona i wspierana szczodrobliwością wielu patryotów, szcze-

оживленію литературы. Сербская Матица въ Пештѣ, въ недавнее время склонившаяся къ упадку, теперь вновь устроена и поддержена пожертвованіями многихъ патріотовъ особенно заслуженнаго г. Савы Тёкёли-Кевермешскаго. Въ Пештѣ выходятъ *Сербскія Народныя Новости* (*) съ литер. прибавленіями, подъ названіемъ: *Сербскій Народный Листъ* (печатаются русскими буквами), подъ редакціею ревностнаго Павловича; Сербская Матица издаетъ *Лѣтопись*; выходятъ также постоянно и другія изданія; однако жъ, при всей нашей любви и уваженіи къ сербскому народу, мы должны сознаться, что сербская литература, въ Венгріи, еще не попала на прямой путь, по которому она могла бы идти, содѣйствуя общему благу, и что ея дѣлателей не оживляетъ священное и пламенное желаніе счастія и добра своему народу; напротивъ они, къ величайшему вреду, увлекаются многими мелкими и личными страстями. Такъ, къ сожалѣнію, вмѣсто полезныхъ и поучительныхъ статей, въ *Сербс. Нар. Листѣ*, повсемѣстно распространенномъ между венгерскими Сербами, большею частію помѣщаются мелочныя, оскорбительныя и исполненныя личностей рецензіи и разглагольствованія о именахъ: *Сербъ* и *Иллиріецъ*; читатели безпрестанно также встрѣчаютъ клевету и пошлыя небылицы на лучшихъ сербскихъ писателей, на загребскихъ Иллирійцевъ и т. п.; все это перемѣшано съ торжественными и похвальными одами, да иногда только поучительными и полезными статейками. Сербскіе литераторы находятся въ безпрерывной распрѣ и между собою и съ загребскими литераторами. Поводомъ къ этому служитъ только имя *Иллиріецъ* (*). (*Окончаніе слѣдуетъ*).

— Столь знаменитый въ ученомъ мірѣ *С. Б. Линде* удостоился получить отъ Государя Императора *Орденъ Св. Станислава 1-й степени* при слѣдующей Высочайшей Грамотѣ:

Нашему Члену Совѣта Народнаго Просвѣщенія въ Царствѣ Польскомъ, *Линде*.

Въ воздаяніе усердной вашей службы, по званію Члена Совѣта Народнаго Просвѣщенія въ Царствѣ Польскомъ, и въ особенномъ вниманіи къ полезнымъ и долговременнымъ вашимъ трудамъ по ученой части, Намѣстникомъ Царства Польскаго и Министромъ Народнаго Просвѣщенія засвидѣтельствованнымъ, Всемилостивѣйше пожаловали Мы васъ Кавалеромъ *Императорскаго и Царскаго Ордена Нашего Св. Станислава первой степени*, знаки котораго при семъ препровождая, Повелѣваемъ вамъ возложить на себя и носить по установленію. Пребываемъ къ вамъ Императорскою и Царскою милостію Нашею благосклонны.

На подлинной собственною Его Императорскаго Величества рукою подписано: НИКОЛАЙ.

Въ Петергофѣ, 8-го Іюля 1842 года.

(*) Прекрасно издаются и заключаютъ въ себѣ любопытныя политическія извѣстія почти о всѣхъ славянскихъ странахъ. *Ред.*

(*) Редакція *Денницы* уже получила и *Сербскія Нар. Новости* и *Сербсн. Нар. Листъ* (за нынѣшній 1842 г.).

gólniéj zaś zasłużonego p. Sawy Tököli-Kewermeszskiego. W Peszcie wychodzą *Narodne Sérbskie Nowości* (*) z dodatkiem: *Sérbski Narodowy List* (drukow. rossyjskiemi *cywilnemi* literami) pod redakcyą gorliwego Pawłowicza; zaś *Matka Serbska* (towarzystwo) wydaje *Latopis*; wychodzą także ciągle i inne pisma; lecz, pomimo całéj naszéj miłości i szacunku ku narodowi sérbskiemu, musimy wyznać, że literatura sérbska w Węgrzech, jeszcze nie trafiła na prawdziwy tor, którym mogłaby postępować dla dobra ogólnego, i że jéj czynników nie ożywia święte i płomienne życzenie szczęścia i pożytku dla ludu; owszem z największą szkodą oddaje się wielu drobiazgowym i osobistym dolegliwościom. Tak, na nieszczęście, zamiast pożytecznych i nauczających artykułów w *Sérbskim Narodowym liście*, w tym najwięcéj rozszerzonym organie dla Sérbów węgierskich, po większéj części mieszczą się drobiazgowe, pełne obrazy osobistości, recenzye i gadaniny o imionach: *Serb* i *Illiryjczyk*; czytelnicy ciągle napotykają kłamstwa i oczernienia najgodniejszych sérbskich pisarzy, zagrebskich Illiryjczyków i t. p.; wszystko to poprzeplatane wierszami na różne wypadki, pochwały; niekiedy tylko znaleść można nauczające i pożyteczne artykuły. Pisarze serbscy znajdują się w ciągłéj walce z sobą i z literatami zagrebskimi; do czego powodem staje się samo imię *Illiryjczyk* (**).

(Dokończenie nastąpi.)

(*) Wybornie redagowane; zawierają bardzo ciekawe polityczne wiadomości, prawie o wszystkich słowiańskich krajach.

(**) Redakcya *Jutrzenki* już otrzymała *Sérbskie Nar. Nowości* i *Sérbski Nar. List.* (z r. b. 1842).

— Tyle znany w uczonym świecie *S. B. Linde*, miał zaszczyt odebrać od N. Pana *Order św. Stanisława 1-éj klassy*, wraz z następującym Reskryptem Cesarskim:

Do Naszego Członka Rady Oświecenia narodowego w królestwie Polskiém, *Linde*.

W nagrodę gorliwéj służby waszéj, jako Członka Rady Oświecenia narodowego w Królestwie Polskiém, a szczególniéj przez wzgląd na pożyteczne prace wasze w zawodzie naukowym, przez Namiestnika królestwa Polskiego, a oraz Ministra Oświecenia narodowego poświadczone, Najmiłościwiéj Mianowaliśmy was kawalerem *Cesarskiego i Królewskiego orderu Naszego św. Stanisława 1-éj klassy*, którego znaki przy niniejszém załączając, Rozkazujemy wam włożyć je na siebie i nosić podług przepisów. Pozostajemy ku wam Cesarską i Królewską łaską Naszą przychylni.

Na oryginale własną Jego Cesarskiej Mości ręką podpisano:

W Peterhofie, dnia 8 Lipca 1842 roku. MIKOŁAJ.

11 (23) Sierpnia przybyli do Warszawy znani w świecie uczonym; *J. J. Srezniewski* Adjunkt-Professor przy uniwersytecie Cesarskim w Charkowie, i *J. M. Bodiański* Magister uniwersytetu Cesarskiego w Moskwie. Uczeni tutejsi, poświęcający się literaturze słowiańskiéj, przyjęli ich z największą uprzejmością. PP. Srezniewski i Bodiański w przeciągu kilku lat odbyli podróż po wszystkich krajach słowiańskich, i wracają teraz do Rossyi dla wykładania kursu narzeczy i literatur słowiańskich. Oby za szlachetne poświęcenie się otrzymali godną nagrodę w postępach swoich przyszłych słuchaczy!

11 (23) Августа прибыли въ Варшаву извѣстные молодые учоные: Адъюнктъ-Профессоръ при Императорскомъ Харьковскомъ университетѣ, *И. И. Срезневскій*, и Магистръ Императорскаго Московскаго университета, *О. М. Бодянскій*. — Здѣшніе учоные, занимающіеся словянскою литературою, приняли ихъ съ величайшимъ радушіемъ. Гг. Срезневскій и Бодянскій уже окончили свое путешествіе по всѣмъ словянскимъ землямъ, продолжавшееся нѣсколько лѣтъ, и возвращаются теперь въ Россію для занятія каѳедръ словянскихъ нарѣчій и литературъ. Да получатъ они достойную награду за совершенный ими подвигъ въ успѣхахъ своихъ будущихъ слушателей!

НОВОСТИ ПОЛЬСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ. — Въ 6-й кн. *Варшавской Библіотеки* помѣщены, между прочими занимательными статьями, слѣдующія: Путевые Очерки во время проѣзда по Европѣ въ 1842 года. (Галиція, Перемышль, Львовъ), о началѣ права западной Европы въ средніе вѣки. — Вышли 16 и 17 нум. *Учонаго Обозрѣнія*, — замѣчательны статьи: воспоминаніе о Бродзинскомъ и Объясненіе внутренняго значенія словъ: *Натура, природа и рода.* (?) Г. Концевичъ приступаетъ къ изданію журнала: *Лѣтописи Отечеств. Домоводства*. Вышли: Картина изъ общежитія и путешествія. Т. I. Соч. Крашевскаго; Послѣдній Вампиръ въ Бѣлградѣ (изъ Чешской Хроники XVI вѣка), Морена или Блѣдныя Повѣсти; Сочиненія Ід. Марьяна, (Галли), 3 тома (проза, стихотворенія и Торквато Тассо).

Вышло новое сочиненіе г. Мацеёвскаго: *Польша и Русь до первой половины VII вѣка, въ-отношеніи къ нравамъ и обычаямъ*, въ 4-хъ частяхъ. Мы поговоримъ объ немъ особо, въ библіографіи. *Пиллигримъ* (за м. Май, Іюнь, Іюль и Августъ) заключаетъ въ себѣ разныя статьи философическаго содержанія, большею частію переведенныя съ французскаго. Не безъ удовольствія однако жъ читаются стихотворенія г-жи Прусѣцкой и разсказъ г-жи Краковой: *Элеонора Давіесъ*. — Вотъ пріятная новость: редакція Варшавской Библіотеки приступила къ повременному изданію, подъ заглавіемъ: *Иностранная Библіотека*. Въ ней будутъ заключаться переводы лучшихъ сочиненій, по части политической экономіи, промышленности, исторіи, философіи и т. п. — Первая книжка будетъ заключать въ себѣ сочиненіе Гизо о цивилизаціи. Она уже почти отпечатана и вскорѣ выйдетъ.

— ИЗВЛЕЧЕНІЕ ИЗЪ ПИСЬМА В. В. ГАНКИ КЪ РЕДАКТОРУ ДЕННИЦЫ. (Прага. 1842. 3 Іюля.) Посылаю вамъ выписки изъ евангелій реймскаго и остромирова (*). Надѣюсь, что каждый знатокъ словянскихъ древностей убѣдится въ достовѣрности реймской рукописи. — Я печатаю теперь четвертое изданіе Краледворской Рукописи, въ двухъ отдѣленіяхъ. Въ первомъ помѣщонъ текстъ подлинника со всею дипломатическою точностію, какъ на пергаминѣ; тутъ же находатся объясненія, какъ должно читать его, по новѣйшему правописанію; во второмъ отдѣленіи заключается текстъ на новѣйшемъ языкѣ съ нѣмецкимъ переводомъ. Какая невозвратимая потеря, что смерть застала знаменитаго Пушкина почти въ то самое время, когда онъ принимался переводить Краледворскую Рукопись. — Безъ сомнѣнія, его переводъ распространился бы между русскимъ народомъ, также, какъ его стихотворенія.

— Г. Мацеёвскій теперь въ Москвѣ. Онъ писалъ къ намъ (отъ 16 (28) Іюля): „Москва произвела на меня необыковенное впечатлѣніе! Я и не воображалъ себѣ такой громады! А Кремль, одинъ Кремль стоитъ того, чтобы нарочно пріѣхать и увидѣть его. — Только еще два дня, какъ я въ Москвѣ, и не успѣлъ еще хорошенько разсмотрѣть города; однако жъ все то, что я видѣлъ — уже изумительно!“

(*) Поговоримъ объ нихъ въ Денницѣ. *Ред.*

— LITERATURA ROSSYJSKA, — *Wiejskie Biesiady*. St. Petersburg 1842. Dziełko wydane dla pospólstwa i tyczące się życia rolników. — *Historya Państwa Rossyjskiego* (przez Karamzina). Wydanie piąte, przez J. Einerlinga w trzech dużych tomach; wyszedł t. I, zawierający I, II, III i IV t. poprzedniego wydania. — Piękna myśl wydać tak ważne dzieło, i zrobić je przystępném każdemu dla jego nie zbyt wielkiéj ceny. — Koszta poniesione na edycyą téj historyi, jak powiadają, dochodzą blisko 100.000 rubli. — *Obrazy Rossyjskiego malarstwa* (poszyt 2-gi) zawiera rycinę: *Męki Chrystusa* przez Jegorowa, wystawiającą Boskiego Męczennika z zawiązanymi rękami i z wzrokiem podniesionym do góry, tuż przy nim barbarzyńskie twarze tych, którzy go biją. — *Dzieje Piotra Wielkiego* przez Holikowa. T. XIV. wydanie 2-gie, ważność tego wydania niezaprzeczona. Jest to już przedostatni tom. — *Pamiętniki Rossyjskiego wędrownika* (*Hollandya, Belgia i Dolny Ren*) przez księcia Al. Meszczerskiego. Bardzo zajmujący opis podróży. *Biblioteka Jurydyczna*, wyd. przez T. Naliwkina. (Zeszyt 8). Moskwa 1842. Zawiera: prawa stanu szlacheckiego i duchownego w Rossyi. *Biblioteka Historyczna* (wychodzi poszytami), w 2-ch piérwszych poszytach zawiera się historya Lombardyi. *Zasady Logiki* przez Nowickiego; Kijów. 1841. Dzieło wielkiéj wartości. W n-rze 7-m *Ojczystych Pamiętników* (za miesiąc Lipiec) bardzo nam podobał się poemat zmarłego Lermontowa: *Bujarin Orsza*. Oddział krytyki w tym n-rze dosyć obfity i wielomówny.

— *Wyciąg z listu p. Hanki do redaktora Jutrzenki.* (*Praga* 1842, 3 *Lipca*). — Posyłam Panu wypisy z ewanielii rejmskiéj i Ostromira (*). Spodziewam się, iż każdy znawca słowiańskich starożytności przekona się, o autentyczności rękopismu rejmskiego. — Drukuję teraz czwarte wydanie Rękopismu Kralodworskiego, w 2-ch oddziałach. W 1-m umieszczony text oryginału z dyplomatyczną punktualnością, jak stoi na pargaminie; tudzież znajdują się objaśnienia, jak trzeba go czytać podług najnowszéj pisowni; w 2-m oddziale zawiera się text w języku nowszym, razem z przekładem niemieckim. — Co za nieodżałowana strata, że śmierć zabrała nam znakomitego Puszkina, prawie w chwili, kiedy chciał zająć się przekładem Rękopismu Kralodworskiego. Bez wątpienia, ten przekład był by upowszechniony między ludem rossyjskim, tak jak jego poezye.“

— P. Maciejowski teraz jest w Moskwie. 16 (28) Lipca pisał do nas: „Miasto Moskwa zrobiło na mnie wielkie wrażenie! Anim sobie wystawiał takiego ogromu! A Kreml sam, ten już wart tego, ażeby umyślnie przybyć widzieć go. Dopiéro parę dni jestem w Moskwie, mało jeszcze rozpatrzyłem się po mieście, wszakże to com widział — już jest zadziwiające!“

(*) Będziemy mówili o nich w Jutrzence. *Red.*

Редакторъ ДУБРОВСКІЙ.

Redaktor DUBROWSKI.